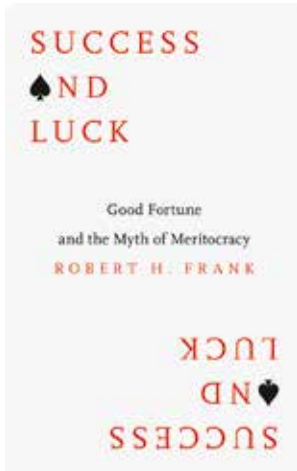

LUKUVIHJE

ROBERT H. FRANK:
Success and Luck, Good Fortune and
the Myth of Meritocracy.
Princeton University Press, 2016, 208 s.

TERHI RAVASKA
Projektitutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
terhi.ravaska@labour.fi

TUURILLA VAI TAIDOLLA?

Väitetään, että suomalaiset ovat lottokansaa. Lauantaisin jännätään kotisohvilla lottonumeroita ja hyvin pienellä todennäköisyydellä pääpotti osuu kohdalle. Lotolla tai arvonnoilla ei ole mitään tekemistä osaamisen tai työmoraalin kanssa. Sen sijaan työmarkkinoilla menestymiseen liitetään älykkyys, kouluttautuminen ja kova työnteko. Etenkin amerikkalainen unelma rahallisesta menestyksestä rakentuu käsitykselle, että jokainen voi omalla työnteollaan ja ponnistelujensa kautta löytää tien huipulle. Tähän harhaluuloon paneutuu uudessa kirjassaan Cornellin yliopiston taloustieteen professori Robert H. Frank.

Teos käsittelee sattuman ja onnenkantamoisten roolia työmarkkinoilla, etenkin huipputulosten näkökulmasta. Kirjan sivut ovat täynnä kuvauksia kirjailijan omasta elämästä ja mediasta poimittuja tarinoita onnistumisista, joissa sattuma on ollut merkittävässä roolissa. Näiden tarinoiden rinnalla kirjoittaja kertoo useita behavioristisen taloustieteen ja psykologian perustuloksia, jotka osoittavat ihmisten käyttäytymisen epäjohdonmukaisuuksia.

Yksi merkittävimmistä epäjohdonmukaisuuksista tämän kirjan sanoman taustalla on menestyksen järkeistämi-

nen niin, että se on oman ponnistelun tulos. Ihmiset tuntevat yliarvioivan oman suorituksensa merkityksen hyvissä asioissa, mutta epäonnistumisten syyksi laitetaan joku tai jokin muu asia, kuten huono onni.

Kirjan alussa Frank huomauttaa, että etenkin länsimaaisissa yhteiskunnissa menestyminen perustuu meriitteihin enemmän kuin koskaan ennen. Samaan aikaan kuitenkin meriittien painottaminen on johtanut siihen, että sattumalle ja onnelle ei aseteta minkäänlaista roolia. Näin ainakin kirjoittajan kotimaassa Yhdysvalloissa. Hän pyrkii osoittamaan, miksi tämä on ongelmallista niin yksilön oman hyvinvoinnin kuin yhteiskunnan näkökulmasta.

Viisi ensimmäistä lukua käyvät läpi, miksi sattumanvaraiset tapahtumat vaikuttavat menestymiseen ja miten nykyisen kaltaisilla globaaleilla työmarkkinoilla sattumalla on yhä korostuneempi rooli. Lisäksi Frank pohtii, millaisia harhakäsitteitä kyvykkyyden ja sattuman merkityksestä on ja mihin nämä harhaluulot johtavat politiikassa.

Kirjoittajan havainto on, että yhtä pätevät ihmiset eivät menesty samalla todennäköisyydellä. Huippupaikkoja riittää vain osalle, ja näin ollen kaikki kyvykkäät ja lahjakkaat työntekijät eivät voi niitä saada. Tästä syystä hyvällä onnella on väliä. Pienet sattumanvaraiset tapahtumat johtavat äärimmäisiin eroihin tuloissa ja työurissa muuten samankaltaisten ihmisten välillä. Ja hakijoita huippupaikkoihin tulee yhä enemmän, kun ihmisten liikkuvuus maasta ja paikakunnasta toiseen lisääntyy.

Yksi syy, miksi sattuman merkitystä aliarvioidaan, voi olla se, että onnen merkityksen unohtaminen saa yksilön ponnistelemaan kovemmin kohti omia tavoitteitaan. Jos sattuman ja onnen merkitys ymmärrettäisiin jo uran alussa, voisi tämä johtaa yksilön vähäisempään ponnisteluun ja myös onnellisuuden laskuun haasteiden karttamisen seuraukse-

na. Ihmiset keskittyvät siis siihen, mihin he tietävät voivansa vaikuttaa.

Yhteiskunnan tasolla tämä on kuitenkin ollut haitallista, koska se on johtanut etenkin Yhdysvalloissa siihen, että menestyjät kokevat julkisen sektorin tarpeettomaksi. Veroja ei haluta maksaa, koska ajatellaan julkisen rahan valuvan vain laiskoille ihmisille. Kirjoittajan mielestä tämä kuitenkin johtaa myös rikkaiden hyvinvoinnin laskuun. Esimerkkinä hän mainitsee, että rikaskin hyötyisi siitä, jos tasaisilla moottoriteillä voi ajaa hieinan halvemmalla Porschella kuin kuopaisilla teillä paljon kalliimmalla Ferrarilla. Kirjan politiikkasuositus liittyykin etäisesti tähän.

Kun kirjan alkupää on jokseenkin yhteneväinen kokonaisuus, tuntuvat kaksi viimeistä lukua menevän sivuraiteille, vaikka ovatkin mielenkiintoinen osa teosta. Kirjan lopussa Frank käsittelee progressiivista kulutusveroa, joka korvaisi tuloverotuksen. Progressiivisesta kulutusverotuksesta on aika ajoin keskusteltu myös Suomessa. Perustelut veron paremmuudelle ovat kuitenkin erilaiset kuin useimmissa keskusteluissa. Suositukseen hän päätyy havainnosta, että yhteiskunnan rikkaat asettavat kulutusstandardin, jota tuloportaan alapuolella imitoidaan. Tämä johtaa tuhlailevaan ja turhaan kulutukseen, joka ei lisää hyvinvointia vaan johtaa velkaantumiseen. Progressiivinen kulutusvero suitsisi tällaista kulutusta, keräisi joissakin taloustilanteissa enemmän verotuloja ja parantaisi julkisia investointeja hyödyllisiin asioihin.

Kirjan tavoitteena on varmasti herätellä etenkin amerikkalaisia näkemään, että menestyksen taustalla on monenlaisia tekijöitä, eivätkä kaikki tekijät ole yksilön kontrollin varassa. Frankin kirjan ydin on, miten tämän seikan tiedostamatta jättäminen vaikuttaa koko yhteiskuntaan. Kirjan lopun irrallisuudesta huolimatta Frank tiivistää viihtävästi ja kepeästi, miten onni ja sattuma näyttävät maailmassa.